

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอ 3 ประเด็นที่สำคัญ คือ 1) สรุปผลการวิจัย 2) อภิปรายผลการวิจัย 3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแต่ละประเด็นมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านปากบาง ตาวา 2) เพื่อศึกษาบทบาทหญิงชายมุสลิมในการจัดการทรัพยากรประมง ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ในการแบ่งงานกันทำ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมประมง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย คือ ครอบครัวที่ประกอบอาชีพประมงทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้นำเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 17 คน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นหลัก การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และหลังจากรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วน เพื่อให้มั่นใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูลแล้ววิเคราะห์ ตีความ และสร้างข้อสรุปตามหลักการตีความจากข้อมูลรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่เป็นจริงทางสังคม โดยมีข้อสรุปดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลส่วนบุคคล

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายของการศึกษา ทั้งหมด 17 คน เป็นชาย 11 คน และหญิง 6 คน มีอายุระหว่าง 30-61 ปี อาชีพหลักคือการประมง มีประสบการณ์การทำประมง ระหว่าง 5-34 ปี อาชีพรอง ทำการค้าขาย และรับจ้างทั่วไป มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 12,164 บาท มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-5 คน

2. หน้าที่และการแบ่งงานกันทำในกิจกรรมประมงของผู้หญิงและผู้ชาย

ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่และการแบ่งงานกันทำของผู้หญิงและผู้ชายในกิจกรรมประมง มี 3 ขั้นตอน คือ 1) ก่อนออกเรือ 2) ช่วงออกเรือ 3) หลังออกเรือ ผู้หญิงและผู้ชายมีหน้าที่ในแต่ละกิจกรรมแตกต่างกัน คือ

1. ก่อนออกรื้อ บทบาทของผู้หญิง ในอดีตเมื่อประมาณ 20 ปีก่อน และปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ในอดีตผู้หญิงที่เป็นแม่หรือลูกสาวที่เติบโตจะทำหน้าที่ภายในครอบครัวอย่างเคร่งครัด เช่น การเตรียมอาหารสำหรับสมาชิกในครอบครัว ดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน และซื้อน้ำมันเตรียมไว้สำหรับออกทะเล แต่บทบาทการมาคอรัน การซ่อมมอวน ไม่ใช่บทบาทที่คาดหวังจากผู้หญิงของครอบครัว แต่ปัจจุบันบทบาทภายในครอบครัวผู้หญิงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในขณะเดียวกันผู้หญิงก็ช่วยเหลือครอบครัวและแบ่งเบาภาระผู้ชาย เพื่อประหยัดรายจ่าย ดังกล่าวได้ โดยการเรียนรู้การซ่อมอุปกรณ์ประมงด้วยตนเอง โดยใช้เวลาว่างหลังกลับจากตลาด ในขณะที่การตัดสินใจซื้อเรือหรือ เครื่องยนต์ หรือการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับเรือ ก็ยังคงเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย

2. ช่วงออกรื้อ ระหว่างการออกรื้อเป็นบทบาทหลักของผู้ชายในการใช้ประสบการณ์สังเกตลักษณะของน้ำทะเล ทิศทางลม การพลิกตัวของปลา (การกระโดดของปลาเมื่อมีอันตราย หรือว่ายน้ำเล่นเป็นฝูง) ก็จะรู้ว่าบริเวณใดมีปลาชนิดไหนกำลังเล่นน้ำอยู่ และจะเป็นผู้เลือกเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำชนิดนั้น ผู้หญิงเป็นเพียงผู้ช่วย เพราะในการวางอุปกรณ์จับสัตว์น้ำนั้นจะต้องอาศัยทักษะและพลังกำลังมาก

3. หลังออกรื้อ เมื่อกลับจากการจับสัตว์น้ำทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างช่วยกันปลดสัตว์น้ำจากเครื่องมือและผู้หญิงจะนำไปขายที่แพปลาในหมู่บ้าน หรือหากไปขายที่ตลาดในหมู่บ้านผู้ชายก็จะช่วยขับรถซาเล้งไปส่ง สัตว์น้ำที่เหลือจากการขาย ผู้หญิงก็จะมียบทบาทหลักในการแปรรูปเป็นปลาเค็มตากแห้ง กุ้งแห้ง และผู้ชายก็จะให้อำนาจแก่ผู้หญิงในการบริหารจัดการเงินที่ได้จากการขายปลา แต่สำหรับการใช้เงินจำนวนมากจะตัดสินใจร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมประมงของผู้หญิงและผู้ชาย ที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุง การปรับปรุง และการรักษาทรัพยากรประมง

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมประมงของผู้หญิงและผู้ชาย ประกอบด้วย กระบวนการดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน ผู้ชายที่เป็นผู้นำ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวนี้ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ในขณะที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้เลย เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีการนำเสนอมาจากหน่วยงานภายนอก

2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรประมง คือ การให้ทรัพยากรคงอยู่ไม่ให้อุณหภูมิลดลง โดยผู้ชายและผู้หญิงมีส่วนร่วม แต่จะมีความแตกต่างกัน ตามลักษณะของกิจกรรม เช่น กิจกรรมที่ต้องออกแรง ผู้ชายจะมีส่วนร่วมมากกว่าผู้หญิง เนื่องจากกิจกรรมโดยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง จำเป็นต้องใช้กำลังแรงงานของผู้ชายในหมู่บ้าน เช่น กิจกรรมปล่อยกุ้งแชบ๊วย กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมการเลี้ยงหอยแมลงภู่ และกิจกรรมวางซั้ง ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติผู้ชายจึงเป็นผู้มีส่วนร่วมหลัก ในขณะที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมเพียง การประชาสัมพันธ์ข่าวสารไปยังเพื่อนบ้าน หรือ การร่วมให้เงินช่วยเหลือ หรือการใช้แรงงานที่ไม่ต้องออกแรงมากนัก เช่น ทำอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมกิจกรรม การเสิร์ฟอาหารและเครื่องดื่ม แต่หากการลงมือปฏิบัติเป็นช่วงเวลาที่ผู้หญิงหรือผู้ชายคิดภารกิจ เช่น นำปลาไปขายในตลาด หรือเดินทางไปประกอบอาชีพรับจ้าง ก็จะทำให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายไม่มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าว

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเห็นว่า ตัวเองมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ที่ชัดเจนที่สุดคือการออกทะเลและได้รับจำนวนสัตว์น้ำที่เพิ่มมากขึ้นหลังจากจัดกิจกรรมปล่อยกุ้งแชบ๊วย กิจกรรมวางซั้ง หรือการปลูกป่าชายเลนในชุมชน

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทั้งผู้หญิงและผู้ชายกล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เนื่องจากกิจกรรมที่จัดในชุมชน เมื่อเสร็จสิ้นแล้ว ก็ไม่ปรากฏการทบทวน หรือ ติดตามผลการดำเนินงานใดๆ

4. ปัจจัยภายใน ของผู้หญิงและผู้ชายที่ส่งผลต่อการทำนุบำรุง การปรับปรุง และการรักษาทรัพยากรประมง

ผลการศึกษา พบว่า ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เห็นว่า ผู้นำ มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรประมงมากกว่าการรับรู้ข่าวสาร เนื่องจากผู้นำ คือ สามารถจูงใจ ชักนำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติภารกิจต่างๆ ให้สำเร็จ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปราชญ์ชาวบ้าน ในขณะที่การรับรู้ข่าวสารผ่านช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ เสียงตามสายในหมู่บ้าน เพื่อรับทราบข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ประจำวัน เป็นเพียงการนำไปสู่การตัดสินใจ การพูดคุยสนทนา และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนเท่านั้น

5. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง

ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในหมู่บ้านปากบางตาว่า ให้ความเห็นว่า หน่วยงานที่เข้ามาในหมู่บ้านและมีส่วนส่งเสริมให้มีการจัดการทรัพยากรประมง ส่วนใหญ่ เป็น ประมงอำเภอ สำนักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ ความรับผิดชอบโดยตรง และมีความใกล้ชิดชาวบ้านมากที่สุด ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น โครงการวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิชเขตปัตตานี เครือข่ายรักษ์อ่าวปัตตานี ได้ช่วยเหลืองบประมาณเป็นครั้งคราวขึ้นอยู่กับ การได้รับเงินอุดหนุนของโครงการ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่า หน้าที่และการแบ่งงานกันทำในกิจกรรมประมงของผู้หญิงและผู้ชาย สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ก่อนออกเรือ 2) ช่วงออกเรือ 3) หลังออกเรือ ผู้หญิงและผู้ชายมีหน้าที่ในแต่ละกิจกรรมแตกต่างกัน คือ

กิจกรรมก่อนออกเรือ การตัดสินใจเรื่องการซื้อเรือ หรือ เครื่องยนต์ ผู้ชายจะเป็นผู้ตัดสินใจหลัก รวมถึงการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเรือ สำหรับผู้หญิงที่เป็นแม่หรือลูกสาวจะทำหน้าที่เตรียมอาหารสำหรับสมาชิกในครอบครัว ส่วนกิจกรรมที่สามารถทำได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ก็คือการซื้อน้ำมันเตรียมไว้สำหรับการออกเรือในวันถัดไป เนื่องจากสามารถซื้อได้สะดวกเพราะมีร้านขายในหมู่บ้าน ส่วนการมาดอวน หรือการซ่อมอวน เป็นบทบาททั้งของผู้หญิงและผู้ชาย แต่ระยะเวลาในการทำกิจกรรมแตกต่างกัน ผู้ชายจะซ่อมอวนหลังจากกลับจากร้านน้ำชา หรือหลังเสร็จสิ้นการละหมาดที่มัสยิด ในขณะที่ผู้หญิงจะซ่อมอวน หลังกลับจากนำสัตว์น้ำไปขายตลาด และเสร็จจากการทำปลาตากแห้ง หรือเสร็จสิ้นกิจกรรมต่างๆภายในบ้านแล้ว เพราะการซ่อมอุปกรณ์ประมงด้วยตนเองจะช่วยให้ครอบครัวประหยัดรายจ่ายของครอบครัวหากอุปกรณ์ประมงขาดจะต้องเสียเงินซื้ออุปกรณ์ใหม่ ซึ่งเป็นบทบาทที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิง สอดคล้องกับการศึกษาของ อัสนี หวังพิทยา (2545:25) ที่ได้จำแนกบทบาทของสตรีออกเป็น 3 บทบาท (A triple role) คือ 1) บทบาทความเป็นแม่ เป็นบทบาททางชีววิทยาที่กำหนดให้สตรีต้องตั้งครรรภ์ ทำหน้าที่เลี้ยงลูกและดูแลสมาชิกในครอบครัว 2) บทบาทการจัดการในชุมชน เป็นบทบาทที่สตรีให้ความร่วมมือกิจกรรมของชุมชน 3) บทบาทการผลิตและการเป็นแรงงานในการผลิต ซึ่งเป็นบทบาทที่สตรีประกอบอาชีพในบ้านหรือนอกบ้านที่มีรายได้มาสู่ครอบครัว

เช่นเดียวกับการศึกษาเรื่อง แนวคิด บทบาทและปัญหาในการพัฒนาชนบทอีสาน ของเยาวนิจ กิตติชรกุล (2536 : 45) ที่พบว่า ผู้หญิงในชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้ทำหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็งมาโดยตลอด โดยเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก ที่ช่วยแม่ทำงานบ้าน ดูแลน้อง เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่หากไม่แต่งงานออกเรือน ผู้หญิงก็ต้องรับภาระดูแลเรื่องอาหารและความเป็นอยู่ในครัวเรือน เพื่อแบ่งเบาหน้าที่ของแม่ ซึ่งเป็นบทบาทที่สังคมไม่ได้คาดหวังต่อผู้ชาย รวมทั้งการมาดอวน ซ่อมอวน หลังจากแต่งงานมีครอบครัวแล้ว จึงต้องรับผิดชอบหน้าที่หนักยิ่งขึ้นทั้งในฐานะภรรยาและแม่

กิจกรรมช่วงออกเรือ เป็นกิจกรรมที่ผู้ชายเป็นผู้นำในการใช้เครื่องมือประมง การสังเกตทิศทางลม การสังเกตหาตำแหน่งของปลา ซึ่งต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์เป็นอย่างมาก ในขณะที่ผู้หญิงจะเป็นเพียงผู้ช่วยในการใช้อุปกรณ์ประมงเท่านั้น ซึ่งหากได้ทรัพยากรสัตว์น้ำมาก ผู้นำครอบครัวจะมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าวแก่ลูกชายได้

กิจกรรมหลังออกเรือ เป็นกิจกรรมที่ผู้หญิงมีบทบาทหลัก คือ การนำสัตว์น้ำไปขายที่ตลาด และเป็นผู้แปรรูปสัตว์น้ำให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นผู้บริหารจัดการเรื่องเงิน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บรรจง นะแส และคณะ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน : กรณีศึกษาการทำซั้งของชุมชนบ้านทอน ตำบลโคกเคียน จังหวัดนราธิวาส พบว่า สตรีที่เป็นแม่บ้านจะทำหน้าที่ภายในครอบครัวเกือบทั้งหมด และทำหน้าที่ในการนำผลผลิตจากทะเลสู่ตลาด ซึ่งภารกิจดังกล่าวนี้ร้อยละ 80 เป็นของผู้หญิง โดยจะนำผลผลิตไปมอบให้กับพ่อค้าแม่ค้าในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของครอบครัว เพื่อลงบัญชีและรับเงิน ตลอดจนการกู้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ในช่วงสถานการณ์ทางการเงินของครอบครัวขาดแคลน ผู้หญิงจึงต้อง มีหน้าที่จัดการทางการเงินด้วย

หน้าที่และการแบ่งงานกันทำในกิจกรรมประมงของหญิงชายมุสลิม พบว่า การประกอบอาชีพการประมงในอดีต ครอบครัวมีการแบ่งงานกันทำตามหลักการอิสลาม ผู้ชายจะต้องเป็นผู้นำในการทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงทำงานภายในบ้านอย่างเคร่งครัดในการดูแลลูก ดูแลสามี ดูแลบ้าน ปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรในทะเลลดจำนวนลง ส่งผลให้ผู้หญิงต้องออกนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือสามี เป็นแรงงานรับจ้างในตัวอำเภอเมือง เช่น การเดินทางไปรับจ้างปะอวน ในตัวเมืองในช่วงฤดูมรสุม ที่ไม่สามารถออกทะเลได้ เป็นแรงงานในการทำประมงกับครอบครัวและทำหน้าที่ขายสัตว์น้ำรวมทั้ง ทำหน้าที่ภายในครัวเรือนเกือบทั้งหมดในขณะที่ยังคงรักษาบทบาทของการเป็นภรรยาอย่างเคร่งครัด ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของ Dorairajoo, Soraja Devi (2002 : 5) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวประมงไทยมาเลย์ ในภาวะขาดแคลนทรัพยากรทางทะเล และผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และของสุนีย์ บุญกำเนิด

(2541 : 129-131) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษา ชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา ที่พบว่า การเริ่มต้นในการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนเกิดจากการปรับตัวและตระหนักต่อสภาพปัญหาในพื้นที่ จากกระแสการพัฒนาที่ส่งผลให้ทรัพยากรในทะเลลดลง ภรรยาเริ่มเปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็น สาวโรงงานจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้ต้องมีการปรับตัวเพิ่มมากขึ้น ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อนั่งรถสองแถวของ โรงงานไปทำงาน และต้องกลับค่ำเป็นประจำเพื่อทำโอที ส่งผลให้สุขภาพอ่อนแอ และทำให้ผู้หญิง โรงงานไม่มีโอกาสร่วมกิจกรรมกับชุมชนเลย เพราะเวลาว่างกับกิจกรรมในชุมชนไม่ตรงกัน

2. การมีส่วนร่วมของผู้หญิงและผู้ชายในกิจกรรมประมง

การมีส่วนร่วมของผู้หญิงและผู้ชายในกิจกรรมประมง ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ ทรัพยากรประมงในหมู่บ้าน ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน คือ การร่วมคิดและ ร่วมตัดสินใจอย่างมีเหตุผล) 2) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม จากการศึกษาพบว่า

1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน คือ การร่วมคิดและร่วมตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ในกระบวนการนี้ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจาก บุคคล ดังกล่าว คือผู้ที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรง

2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติ ผู้ชายและผู้หญิงมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ แต่ความมาก น้อยของการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ตามลักษณะของกิจกรรม เช่น กิจกรรมการวางซั้ง กิจกรรมปล่อย กุ้งแชบ๊วย กิจกรรมปลูกป่าชายเลน เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานหนัก ผู้ชายจะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วม ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติส่วนใหญ่ผู้ชายจึงเป็นผู้มีส่วนร่วมในขณะที่ผู้หญิงมีส่วนร่วม ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารไปยังเพื่อนบ้าน หรือ การร่วมให้เงินช่วยเหลือ หรือการใช้แรงงานที่ไม่ ต้องออกแรงมากนัก เช่น การเสิร์ฟอาหารทำอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมกิจกรรม เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายให้ความคิดเห็น โดยเท่าเทียมกันว่า ตัวเองมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยจะเห็นชัดเจนที่สุดคือการออกทะเล และได้รับจำนวนสัตว์น้ำที่เพิ่มมากขึ้นหลังจากจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ เช่น “การวางซั้ง” เมื่อ พ.ศ. 2551 ของหมู่บ้าน ชาวบ้านพบว่า มีจำนวนสัตว์น้ำในทะเลเพิ่มมากขึ้น ปลาหลายชนิดที่ชาวบ้านไม่เคยพบ เห็นเป็นเวลานานับ 10 ปี และมีชาวบ้านพบเห็นหลังจากการจัดกิจกรรมอนุรักษ์

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทั้งผู้หญิงและผู้ชายไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ที่จัดในชุมชน

การมีส่วนร่วมของผู้หญิงและผู้ชายที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรประมง กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายไม่สามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้ทุกระบวนการ ประชาชนมีความประสงค์ที่จะมีส่วนร่วมทุกครั้งที่มีกิจกรรมของหมู่บ้าน แต่ไม่สามารถเข้าร่วมได้ เนื่องมาจากการติดภารกิจที่จำเป็น หรือต้องไปทำธุระต่างพื้นที่ หรือต้องทำงานบ้าน จึงไม่สามารถเข้าร่วมได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในหมู่บ้านปากบางตาวานั้น ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งตรงกันข้ามกับการศึกษาของวันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531 : 10) ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ ที่กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมโดยตลอด โดยให้ประชาชนได้ร่วมกันพิจารณา กำหนดแนวทาง และมีส่วนในการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ปรารถนาหรือตั้งไว้ ซึ่งจะทำให้ประชาชนรู้จักตัดสินใจและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ จนสามารถเรียนรู้และพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

ในกรณีการมีส่วนร่วมวางผังของหมู่บ้าน นั้นเกิดจากผู้นำที่ได้พบปะพูดคุยกันในร้านน้ำชา หรือ หลังการละหมาดที่มีสยิดซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้ชายโดยเฉพาะ ส่งผลให้ผู้หญิงซึ่งอยู่ที่บ้านหรือในตลาดเพราะต้องนำสัตว์น้ำไปขายไม่ได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด การตัดสินใจ ส่งผลให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมได้เพียงลงมือปฏิบัติ หรือ ร่วมรับผลประโยชน์เท่านั้น ในขณะที่การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะทำให้รู้ว่า การดำเนินการที่ผ่านมา ประสบผลสำเร็จ หรือล้มเหลวอย่างไร อันจะนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงต่อไปในอนาคต กลับกลายเป็นขั้นตอนที่ชาวบ้านทั้งผู้หญิงและผู้ชายไม่มีส่วนร่วมเลย

3. ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง

จากการศึกษาปัจจัยภายในด้านผู้นำ และการรับรู้ข่าวสาร ที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง พบว่า ปัจจัยด้านผู้นำ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น กำนัน มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรประมง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้คือตัวแทนของคนในชุมชนที่จะเป็นแกนนำชาวบ้านและเยาวชน ที่จะชักชวนให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงปัญหาของการจัดการทรัพยากรประมง และสามารถชักจูงให้ชาวบ้านดูแลทรัพยากรประมงในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา ของ สุนีย์ บุญกำเนิด (2541 : 129-131) ที่พบว่า การเริ่มต้นในการทำกิจกรรมการอนุรักษ์และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนนั้น ต้องเริ่มจากแกนนำหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้มาปรึกษาพูดคุยกันบ่อยๆ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา โดยมีองค์กรเอกชนและนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้กระตุ้นและแนะนำการเคลื่อนไหว จนสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเกิดการจัดการทรัพยากรประมงโดยสมาชิกในชุมชนเอง

ด้านการรับรู้ข่าวสารของกลุ่มเป้าหมาย มีความสำคัญรองจาก ผู้นำ ที่จะส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง เนื่องจาก การรับรู้ข่าวสารทำให้ทราบข้อมูล และแนวทางการจัดการทรัพยากรประมง ที่จะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพาะผู้ใหญ่บ้าน หรือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นผู้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอกที่จะนำความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมในชุมชน

4. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง

จากการศึกษาปัจจัยภายนอก อันได้แก่หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้หญิงและผู้ชาย ให้ความเห็นว่า หน่วยงานที่เข้ามาในหมู่บ้านและมีส่วนส่งเสริมให้มีการจัดการทรัพยากรประมง คือหน่วยงานของรัฐ เช่น ประมงอำเภอ สำนักพัฒนาชุมชน เนื่องจาก เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรง และมีความใกล้ชิดชาวบ้านมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุนีย์ บุญกำเนิด (2541 : 129-131) ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และวัฒนา สุกข์ศิลป์ (2543 : 10) ที่ศึกษาเรื่อง ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำทะเลชายฝั่งภาคใต้ : ปัญหาและทางเลือก จังหวัดปัตตานี พบว่า การเริ่มต้นในการทำกิจกรรมการอนุรักษ์และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน เกิดจากการปรับตัวและตระหนักต่อสภาพปัญหาในพื้นที่ อันได้แก่ ปัญหาอวนรุน ปัญหาน้ำเสีย ป่าชายเลนเสื่อมโทรม น้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง ปัญหาเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นทำให้กลุ่มแกนนำหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ได้มาปรึกษาพูดคุยกันบ่อยๆ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา โดยมีองค์กรเอกชนและนักวิชาการจากภายนอกที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาชุมชน เป็นผู้กระตุ้นแนะนำในการเคลื่อนไหว และได้ร่วมประชุมจัดทำแผนแม่บทของชุมชนขึ้น ในปี 2537 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทำให้กิจกรรมต่างๆของชุมชนมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษา พบว่า นอกจากงานภายในบ้านที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังมีบทบาทการเป็นแรงงานเสริมแก่สามีในการออกเรือ กิจกรรมประมง และอื่นๆ ส่งผลให้ผู้หญิงแม้จะทำงานใช้แรงกายไม่เท่ากับผู้ชาย แต่งานบ้านเป็นงานที่ไม่สิ้นสุด ทำให้ไม่มีเวลาพักผ่อน เกิดความเครียดส่งผลต่อร่างกาย ดังนั้น จึงควรสร้างความเข้าใจให้ผู้ชายยอมรับในบทบาทภายในบ้านของผู้หญิง เพื่อให้ผู้ชายมีส่วนร่วมแบ่งเบาภาระงานบ้านของผู้หญิง ดังที่ผู้ชายบางครอบครัวปฏิบัติ

2. ผู้หญิงนอกจากจะมีศักยภาพจัดการบทบาทภายในบ้านแล้ว บางคนยังมีความสามารถในการประสานงานและการทำงานร่วมกับคนทั้งในและนอกชุมชนอีกด้วย ผู้ชายควรจะยอมรับความสามารถดังกล่าวของผู้หญิง สนับสนุนให้ผู้หญิงได้แสดงศักยภาพของตนเองในองค์กรชุมชน เพราะการได้มีส่วนร่วมในชุมชนทำให้ผู้หญิงตระหนักในคุณค่าของตนเองยิ่งขึ้น

3. การเป็นแรงงานเสริมของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงขาดโอกาสในการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีต่างๆ แต่ผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถสร้างความตระหนักและมีแรงจูงใจและในการปกป้องดูแลฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้ดี ดังนั้น จึงควรส่งเสริมความเสมอภาค ความเท่าเทียมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อลดช่องว่างทางสังคมและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

4. ผลจากการศึกษาพบว่า หญิงชายขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพราะมีภารกิจบางอย่าง ที่จำเป็นมากกว่า เช่น การทำงานเพื่อประกอบอาชีพ หารายได้แก่ครอบครัว ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนควรเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ผู้หญิงและผู้ชายเสร็จสิ้นจากการนำปลาไปขายที่ตลาด หรือ การปลาเค็มตากแห้ง หรือ ช่วงเวลาของผู้ชายที่เสร็จสิ้นจากการพักผ่อนเพื่อออกกำลังกายไว้สำหรับออกเรือในวันรุ่งขึ้นแล้ว เพราะการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายได้มีโอกาสรับรู้หรือมีส่วนร่วมด้วยกันในทุกขั้นตอนจะส่งผลให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและยั่งยืน

5. จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยภายใน ด้านผู้นำ ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง เพราะไม่มั่นใจในความเป็นกลางของผู้นำ ทำให้การมีส่วนร่วมไม่ประสบผลสำเร็จ อันจะนำไปสู่การแบ่งพรรคแบ่งพวก หรือกลุ่มเขากลุ่มเรา (in-group-out-group) ในชุมชน ดังนั้น จึงควรเสนอแนะ

ให้ผู้นำตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนอย่างเสมอภาค หรือเท่าเทียมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยไม่สามารถสื่อสารภาษามลายูได้ และได้พยายามที่จะเรียนรู้ แต่ข้อจำกัดด้านเวลา จึงยังไม่สามารถสื่อสารภาษามลายูได้ ทำให้การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนต้องใช้เวลามาก ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจ ผักฝนทางด้านภาษามลายูเพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นถึงความพยายาม และความจริงใจของผู้วิจัย

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่และการแบ่งงานกันทำตามหลักการอิสลามในชุมชนประมงพื้นที่อื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรประมง เพื่อเปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่าง ข้อดี ข้อปรับปรุงของการจัดการทรัพยากรประมงแต่ละชุมชน เพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนการพัฒนา ให้เกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างแท้จริง

ประพจน์ (proposition)

จากผลการศึกษาบทบาทหญิงชายมุสลิมกับการจัดการทรัพยากรประมง โดยศึกษาหน้าที่และการแบ่งงานกันทำในกิจกรรมประมงนั้น สามารถสรุปในเชิงประพจน์ได้ว่า “บทบาทหญิงชายในกิจกรรมประมงจะผันแปรในทิศทางตรงกันข้ามกับทรัพยากรประมงเสมอ” หมายความว่า ในขณะที่ทรัพยากรประมง หรือ ทรัพยากรทางทะเล ลดจำนวนลง แต่ปริมาณความต้องการด้านอาหารจากประชากรที่เพิ่มขึ้น กระแสการพัฒนา ความทันสมัยด้านเทคโนโลยี ทำให้การจับสัตว์น้ำง่ายขึ้น จึงเกิดการใช้ทรัพยากรเกินขนาด ส่งผลให้บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายที่ประกอบอาชีพประมงต้องจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้น